

FRANSADA SAYIŞTAYIN YAPTIĞI KAZAİ BÜTÇE DENETLEMESİ

Yazan :

Asistan Dr. Bedî Necmettin Feyzioğlu

Kontinental Avrupa memleketlerinin çoğunda ve Türkiye'de olduğu gibi, Fransa'da da, bütçenin kazaî denetlemesini ifa eden esas organ Sayıştaydır (1).

Gerçekten Fransada dahi Sayıştayın bütçe denetlemesindeki başlıca rolü kazaî mahiyette bir kontrol icra etmesi, sayman hesaplarını yargılayıp bu yargılama neticesini birer ilâma rapdetmesindedir. Bu ilâmlar sayesinde hesaplardaki hata ve aksaklıklar tesbit olunur ve bunları ifa eden saymanın mesuliyetine gitmek imkânı hazırlanır. İşte bu sebeple Fransız Sayıştayı da tam bir istiklâle sahip kılınmış ve kazaî teminatların hepsinden iseifade edebilecek şekilde tesis olunmuştur (2).

Şu kadar ki, Fransada Sayıştayın, kazaî mahiyette olmıyan ve daha ziyade idarî bir karakter arzedip Millî Meclise yardımcı olarak ofa ettiği faaliyetleri de vardır (3). Bu faaliyetinin başlıcası olarak, Sayıştay, Parlamento'nun bütçe uygulamasının tümü üzerinde kontrol hesaplarıyla Bakanların tevdi ettiği hesapların tatbik ve mukayesesini yapmaktadır. Bu sayede Parlamento kendisine sunulan hesapların doğruluğundan emin olmakta ve Sayıştayın bu hesaplarda tesbit ettiği hata ve aksaklıklara vakıf olarak teşriî ve nihai bütçe denetlemesini ifa edebilmektedir (4).

Fransada Sayıştayın ifa ettiği kazaî kontrolü incelemek için, evvelâ bu kazaî yetkinin şumulünün belirtilmesi gerektir. Böylece Sayıştayın kimleri, yahut neleri yargılayabileceği tesbit edildikten sonra, bu müessesenin yargılamasında nasıl bir usul takip ettiğinin izahına geçilecektir.

(1) Fransız Sayıştayın teşkilât ve selâhiyetleri hakkında bakınız: "Bütçenin kontrolü" adlı etüdümüz, cilt I, sy. 150-154.

(2) Deroy "Répétitions écrites sur la légis'ation budgétaire" les Cours de Droit, Paris 1937 - 1938 Sy: 279-280.

(3) Trotabas (Louis): Précis de science et de légis'ation financières, 9 cu tabı, Paris 1947, Sy: 125.

(4) Deroy, a.g.e. Sy: 280.

Müteakiben bu usul ile o maddeleri yargılaması neticesinde vereceği hükümlerin tesir ve neticelerinin nelerolabileceğinin ve nihayet Sayıştay kararlarına karşı ne gibi kanun yollarına gidilebileceğinin belirtilmesine çalışılacaktır.

I — FRANSADA SAYIŞTAYIN KAZAİ YETKİSİNİN ŞÜMULÜ

A — *Sayıştayın kazaî yetkileri sırf sayman hesaplarına şamildir :*

Fransada da Sayıştayın kazaî yetkilerinin kamu hesaplarına taallük ettiği malumdur.

Şu kadar ki, Sayıştay bir mahkeme sıfatı ve selâhiyetile sırf saymanların hesaplarını yargılar. Binaenaleyh, ita âmirlerinin ve idarecilerin hesapları üzerinde herhangi bir kazaî selâhiyeti haiz değildir (5).

Her ne kadar bugün artık 1807 senesinde ilk defa kuruluşu anında farklı olarak Fransada Sayıştay, teğri kuvvetin yardımcısı ve icra kuvvetinin de murakıbu haline gelmiş ve bu vasfı gittikçe inkişaf etmekte bulunmuş ise de, bugün dahi bakanların ve ita âmirlerinin hesaplarını yargılamak onların muameleleri ve hesapları hakkında kazaî kararlar vermek selâhiyetine erişmemiştir. Sayıştay ita âmirleri hakkındaki denetlemesini biraz ilerde izah edileceği veçhile ancak saymanların hesapları üzerindeki tetkikleri vesilesiyle edindiği malûmata istinaden idarî mahiyette yaptığı faaliyetlerle ve dolayısıyla icra edilebilmektedir.

Demek oluyor ki, Fransa'da Sayıştayın kazaî yetkileri sırf ve yalnız saymanların hesapları hakkındadır.

Şu cihetin de belirtilmesi lâzımdır ki, Sayıştayın kazasının dışında kalan yalnız ita âmirlerinin normal hesapları değildir. Örtülü ödeneklere ait hesaplar ile meclislerin bütçelerine ait hesaplar da Sayıştayın kazaî murakabesinin tamamen dışındadır (6).

B — Sayıştay saymanları değil, hesapları yargılar :

16 Eylül 1807 Kanununun 11. ci ve 31 Mayıs 1862 Kararnamesinin 375 ci maddelerinde vaz edilen ve "Sayıştay hesapları yargılar ve fakat

(5) Bonnet (Georges) et Auboin (Roger): Les finances de la France, Paris 1921, Sy: 135.

Bisson (André): Finances publiques français, I, Budget - Trésor, Contrôle, Paris 1943, Sy: 263.

Mirimonde (A.P. de): La Cour des Comptes, Sirey, Paris 1947, Sy: 279-283.

(6) Allix (Edgard) Traité élémentaire de science des finances et de législative financière française, 4 cü bası, Paris 1921. Sy: 341 - 6 cü bası. Sy: 421. 31 Mayıs 1862 Karar, mad: 295.

saymanları yargılamaz." şeklinde ifade edilebilecek olan — "La Cour juge les comptes et ne juge pas les comptables" — mühim kaide, Fransız Sayıştayının saymanlar üzerindeki yetkisinin hudut ve şumulünü tayin eder.

Bu kaidenin ifade ettiği mâna şudur :

Bir hesabın tetkiki iki türlü müşahedeye yer verebilir. 1 — Hesabın bizatihi doğruluğu; 2 — Saymanın sorumluluğu. Nazarı bakımdan bu iki unsur birbirlerinden ayrılabilir.

Öyle haller olabilir ki, bir hesap usulsüzdür, hatalıdır, fakat saymanın sorumluluğu bahis konusu olamaz. Meselâ: Bir saymanın önlüyemiyeceği bir hırsızlık vukuunda, muhasebe zaviyesinden Hazineye karşı müsbit evrak ibraz edilememesi itibariyle, hesap açıktır; bununla beraber idarî noktai nazardan sayman kusurlu değildir.

Sayıştayın, saymanı değil, hesabı muhakeme etmesi demek, Sayıştayın hesabın zâtî doğruluğu üzerinde karar verdiğini, fakat saymanın sorumluluğu üzerinde durmadığını ifade etmektir (7).

Başka bir deyişle, Sayıştay saymanı değil, onun işlemlerini ve madî vakıaları yargılamaktadır; hatalı ve noksan olarak tesbit ettiği işlemlerde saymanın ne dereceye kadar kanunî mazeret dermeyan edebileceğini, kusurlu olup olmadığını, açığın esbabı mücbireden doğup doğmadığını, saymanın tazmin mükellefiyetinden kurtulması gerekip gerekmediğini araştırmamaktadır (8).

Demek oluyor ki, Sayıştay, hesabın objektif olarak doğruluğunu veya hata ve noksanlarını tesbit etmekle iktifa etmekte ve fakat hesapların tutulmasında ika olunan bir kusurdan dolayı sübjektif olarak saymanın sorumlu olup olmadığını araştırmamaktadır.

Bununla beraber, bu kaideden, Sayıştayın sırf (in abstracte) mücerred olarak kendisine sunulan belgeleri yargıladığı anlaşılmalıdır; bilâkis Sayıştayın yargılamasının sayman üzerinde de tesir icra ettiği, kararlarının yalnız hesaplar hakkında değil saymanlar hakkında da hukukî neticeler husule getirdiği görülecektir. Esasen Sayıştay kararlarının saymanlara tebliğ edilmesinin sebebi de budur (9). Yalnız Sayıştay kararlarının saymanlar üzerinde tesir icra etmesi kaide olarak vasıtalı şekilde cereyan eder. Zira Fransada Sayıştay kararlarının infazı ve saymanların so

(7) Allix, a.g.e. Sy: 334-335.

(8) Deroy, a.g.e. Sy: 300.

Saka (Hasan) Maliye, Sy: 253-254.

(9) 18 Kasım Kararnamesine bakınız. Sene: 1942.

rumluluğunun tayini Maliye Bakanlığına aittir (10). Maliye Bakanının, saymanın sorumu hakkında vereceği karar da istinafen Danıştayda tetkik olunur (11).

Görülüyor ki, âmme muhasebesi sahasında, birbirlerine muvazi ve yekdiğerinden müstakil iki kazaî yol vardır (12).

Sayıştay, hesabın yargıcı sıfatiyle, saymanın muhasebesinin maddî unsurlarına dair karar vermek yetkisini haizdir. Umumî hükümlerin idarî yargıcı olan Danıştay ie, Maliye Bakanlığından onra hesabın maddî unsurları haricinde kalan hususları tetkik eder; hususiyle saymanın hattı hareketini ve mesuliyetini, kasa açıklarında gider saymanının terbiyevî neticesini hasıl eden mücbir sebepleri araştırır.

Hülâsa olarak denilebilir ki, Fransa'da Sayıştayın hesabın açığı bulunduğunu bildiren bir kararı mutlaka saymanın mesuliyetini icap ettirmez; Maliye Bakanı ve Danıştay, saymanın sorumunu affedebilir. Bununla beraber, meselenin aksi doğru değildir: Maliye Bakanı Sayıştay tarafından muteber addedilen bir gider için, saymanın borçlu olduğunu dermeyan edemez; zira böyle bir hareket kaziyei muhkemenin ihlâli olur (13).

Bu konuya nihayet vermeden bir noktanın daha aydınlatılması lâzımdır. Her ne kadar Fransada Sayıştayın kazaî yetkisi esas itibariyle saymana değil hesaba raci ise de, Sayıştay usule ve hattâ istisnaen esasa müteallik bazı hallerde saymanlar üzerinde de kaza hakkına sahiptir. Gerçekten, Sayıştay, hesapların tevsikindeki gecikmelerinde olsun [(30 Haziran 1923 Kanunu Mad. 126 ve 26 Mart 1927 Kanunu Mad. 67-68.); ve (25 Şubat 1943 Kanunu)] fiilî muhasiplik halinde bulunsun, saymanlar hakkında ceza tatbik edebilir (14).

Yukarıdaki izahattan belireceği veçhile Fransada da Sayıştayın kazaî faaliyeti saymanlardan ziyade hesaplara şamil bulunması dolayısıyla esas itibariyle objektif olduğu halde şu son vaziyetlerde daha ziyade sübjektif bir mahiyet taşımaktadır. Sayıştayın hesapları yargılaması da, normal sey-

(10) Trotabas, a.g.e. 938 tabı, Sy: 132; 947 tabı, Sy: 125-126.

Saka (Hasan) Maliye, Sy: 253-254.

(11) Bu noktaya saymanların sorumu bahsinde, Etüdün 3 cü cildinde tekrar dönülecektir.

(12) Bonnet, a.g.e. Sy: 136.

(13) Allix a.g.e. Traité, 4 cü bası, Sy: 335-336 ve 6 cü bası Sy: 416-417. Fransada Sayıştay ile Maliye Bakanının karşılıklı yetkileri hakkında daha fazla izahat için bakınız: Mirimonde, a.g.e. Sy: 94-107.

(14) Trotebas, a.g.e. 938 tabı, Sy: 132, 947 tabı Sy: 125. 10 cu 1950 tabı, Sy: 152.

ri bakımından ihtilâfsız bir kaza vasfını haizdir. Bununla beraber Sayıştayın kararları bazen . meselâ bir saymanın mafevk makamlarca tesbit olunan bir açığı kapatma emrini red etmesi üzerine zuhur eden ihtilâfta olduğu gibi ihtilâflı bir kaza mahiyeti de arzedebilir. Saymana, hesap ibrazını reddetmesi halinde verilen para cezaları da, ihtilâf, üzerine ittihaz edilmiş bir kazai karar durumundadır. Kısaca Mirimonde'un dediği gibi, Sayıştayın ihtilâflı kaza yetkisini de haiz bulunması ihtilâfsız kaza selâhiyetinin mantıkî bir gelişmesidir ve onu takviye ve teyit eden bir tertip olarak belirmektedir (15).

C — SAYIŞTAYIN KAZASINA TABİ OLMAYAN SAYMANLAR

a — Nizamî saymanlar :

Fransada Sayıştayın, muamelelerinin senelik hesabını vermekle mükellef bulunan kamu saymanları, 1941 senesinden evvel, 1807 kanunu ile 1862 kararnamesinin daha önce sözü geçen 11. ci ve 375. ci maddelerinde tahdidî olarak sayılmıştı (16). 4 Nisan 1941 kanunundan beri ise (madde 4) bütün âmme nakit saymanları Sayıştayın muhakemesine bağlı bulunmaktadır (17).

Demek oluyor ki, Fransa'da bugün artık Sayıştay istisnai bir kaza mercii değildir. Ticaret odaları gibi âmme müesseselerinin saymanlarına kadar bütün nakit saymanları Sayıştayın kazasına tâbidir (18).

Ancak bazı müellifler kamu paralarının hususî paralara karıştığı halde (muhtelif şirketlerde) bir âmme kazası kontrolü için tatminkâr bir formül bulmanın güçlüğüne işaret etmekte ve bu hususta elverişli hal tarzının Sayıştayın kanunen haiz olduğu yüksek kontrol vazifesinin daha mükemmel bir surette teşkilâtlandırılmasında bulunabileceğini mülâhaza etmekte idiler (19).

Maamafih, 25 Şubat 1943 tarih ve 128 numaralı kanunla bu mesele mühim nisbette halledilmiştir, denilebilir. Zira mezkûr kanun Sayıştayı, mevzuat gereğince bir saymanın idaresine tevdiî gereken hususî paralara ait hesapları denetlemesi yetkisi ile de mücehhez kılmıştır (20).

(15) Bu hususta fazla izahat için bakınız: Mirimonde, a.g.e. Sy: III-114.

(16) Bu saymanların listesi hakkında bakınız: Allix: a.g.e. Traité 4 cü tabı, Sy: 337-6 cı tabı, Sy: 418.

(17) Mirimonde, a.g.e. Sy: 72, Not 2.

(18) Halen Sayıştayın kazasına tâbi saymanların tahdidî olmayan bir listesi aynı eser Sy: 261-262 de verilmektedir.

(19) Bisson, a.g.e. Sy: 261.

(20) Mirimonde, a.g.e. Sy: 72-181.

b — Fiilî v gizli saymanlar :

Sayıştayın bütün nakit saymanlarına şamil bulunan ve kendisinin çoğu defa âmme intizamına dahil olduğunu iddia ettiği (21) bu geniş selâhiyeti, büyük önemde bir kazaî içtihat müessesesi ile itnam edilmiş olmasa idi kısmen hayalî ve nazarî kalmağa mahkûm olacaktı. Zira, kanunen hesap yargıcının kontrolüne tâbi muameleler saymanın veznesinden geçirilmemek suretiyle, Sayıştayın kazasından da kaçırılabilirdi. Bu takdirde artık Sayıştayın eline ancak kısmî bir hesap geçebilecekti. İta âmiri üzerinde de hiç bir veçhile kazaî yetkisini kullanamayacağına göre (1807 Kanunu mad. 18) Sayıştay bu hileyi, yani bir kısım nakdî muamelelerin saymanın hesabının dışında bırakılmasını nasıl önleyebilecekti. Bu ciheti halletmeye matuf uzun bir seri mevzuat (22) 31 Mayıs 1862 Kararnamesinin 25 ci maddesinde tekarrür etmiştir. Gerçekten bu maddenin hükmüne göre, saymanlardan gayri herhangi bir kimse, kanunî yetkisi olmaksızın âmme paralarının idaresine iştirak ettiği takdirde, sırf bu hâdise dolayısıyla sayman addedilir; (Ceza kanununun 258 nci maddesine göre selâhiyeti olmadan âmme vazifelerine iştirak etmesi dolayısıyla takibat maruz kalması hususu da mahfuzdur.) Gizli olarak yapılan nakit muameleleri de aynı kazaya tâbi ve aynı mesuliyeti mutazammındır. 23 Ekim 1935 tarihli bir kararname bu metne daha ziyade kuvvet vererek; “kanunî sıfatı haiz olmadan âmme paralarını elinde bulunduran herhangi bir kimse, Sayıştayca hükmedilecek bir tazminatı vermekle mükelleftir” demektedir. Bu tazminatın kısmen affı ise, ancak Devlet saymanlarının açıkları için derpiş olunan usuller dahilinde yapılabilecektir. 8 Ağustos 1933 tarihli bir kararname ile, vilâyet meclislerinin fiilî saymanlık konusundaki yetkilerinin kaldırılmasından beri, Fransa’da Sayıştayın bu husustaki selâhiyeti daha ziyade genişlemiştir. Fakat bu hususta en şümulü hüküm 25 Şubat 1943 tarih ve 128 numaralı kanunun 1 nci maddesi ile vaz’edilmiştir. Meriyete vaz’ından beri 1862 kararnamesinin 25 inci maddesi yerine kaim olan 128 numaralı kanunun bu maddesine göre: “Saymanlardan gayri bir kimse, kanunî yetkisi olmaksızın âmme paralarının veya mevzuata nazaran sayman tarafından kabzi ve muhafazası gereken hususî paraların idaresine karışır ise sırf bu hâdise sebebiyle sayman addedilir. Gizli nakit idareleri de selâhiyetli ve nizamî şekilde kayda geçirilmiş nakit idareleri gibi aynı kazaya tâbi ve aynı mesuliyetleri mutazammındır. Bununla beraber hâkim, yeter delâil bulunmadığı ve fakat saymana da

(21) Bu hususta bakınız: Mirimonde, a.g.e. Sy: 79-80.

(22) Bu mevzuatın başlıcaları hakkında bakınız: Mirimonde, a.g.e. Sy: 180-183.

hiç bir yolsuzluk atfedilemediği takdirde delillerin yetersizliğini hak ve nasafetle itmam edebilir. "Fiilî ve gizli jestiyonu ilgilendiren başlıca esaslar, böylece kanunlaşmış ise de, içtihadı mehakim bu hususta elân büyük bir serbesti muhafaza etmektedirler. Esasen hesap yargıcının karşılaştığı hadiseler o kadar mütenevvidir ki, bu içtihat serbestisi bir zaruret olarak belirmektedir (23). Fiilî veya gizli saymanlar hakkında Fransız Sayıştayınca alınan kararlara misal olmak üzere, bir kaç mühim hadise zikrolunabilir: 27 Aralık 1932 tarihli bir muvakkat karar, Millî turizm ofisi müdürünü, idre ettiği daireye ait bulunan 3 milyonluk bir hasılatı kendi adına bankada açtırdığı iki hesaba geçirttiğinden dolayı gizli sayman olarak (comptable occulte) beyan etmiştir.

10 Kasım 1935 tarihli diğer bir muvakkat kararda Ticaret Bakanlığı sanayi ve ticaret müdürü, emrine verilen paralar dolayısıyla, fiilî sayman ilân etmiştir. Bu müdür muhtelif yollarla, bütçe ve muhasebe usulleri dışında 4 milyondan fazla para sarfetmiştir. 12 Mart 1937 tarihli bir karar ise, Strasbourg Tıp Fakültesinin bir laboratuvarının müdür vekili olan profesörü, fakülteye ait gelirleri gayri nizamî olarak tahsil ve muhafaza ettiğinden dolayı, fiilî sayman adetmişti.

Fiilî muhasipliklere, Fransada bütçe kaidelerinin nisbeten hafif, kontrolün da gevşek ve binaenaleyh kaçamak fırsatlarının daha ziyade mevcut olduğu Mahallî idareler maliyesinde daha çok rastlanmaktadır. (Bisson sayı. 262-265.) (25).

Buraya kadar verilen izahlar, Fransız Sayıştayının kazaî yetkisinin hayli geniş ve şümüllü bulunduğunu göstermektedir. Ancak, yine Sayıştayın kazasının haricinde kalan saymanlar da mevcuttur.

D — SAYIŞTAYIN KAZASINA TABİ BULUNMAYAN SAYMANLAR

a — Ayniyat saymanları :

Fransada Sayıştayın yetkilerini gayet genişleten 1941 kanunu dahi sırf nakit saymanlarından bahsetmektedir. Binaenaleyh Sayıştayın kazasının dışında kalan saymanların birinci ve büyük gurubu Ayniyat saymanlarıdır. Ayniyat muhasebeleri, Sayıştayın yargılamasına tâbi olmayıp sa-

(23) Mirimonde, a.g.e. Sy: 184. Fiilî ve gizli saymanlar hakkında Sy: 176-217 de geniş izahat verilmiştir.

(25) Mahallî idareler saymanlarının yargılanmaları hakkında 1935 ve 1941 de kabul edilen yeni usuller ile Sayıştayın bu idareler Maliyesi üzerinde kontrolünün kuvvetlenmiş bulunuşu hakkında Bisson'un adı geçen eserinin 265-266-267 ci sayfalarında etraflı izahat mevcuttur.

dece onun bu muhasebeler hakkında verdiği bildirimler vasıtasıyla kontrol edilmektedir (26). Vaktiyle Sayıştay Ayniyat saymanının hesabını basit bir tetkikten geçirdikten sonra, incelemeleri neticesindeki observasyonlarını bir beyannameye (bildirime) kaydederek, ilgili Bakana tevdi etmekte, Bakan da bu bildirimini saymana ulaştırmakta, onun cevaplarını dinleyip, hesap hakkında kesin kararı kendisi vermekte idi (27). Vakıa 6 Haziran 1843 tarihli kanununun 14 üncü maddesinde Sayıştayın kazasına tâbi saymanlar meyanında ayniyat saymanları da bahse konu teşkil edilmekte ise de, bu ayniyat saymanları sadece ita âmirinin emirleri dolayısıyla hesap vermekle mükelleftirler; halbuki ita âmirleri bu hususta bir kontrole tâbi değildirler. Esasen bu halde dahi Sayıştay Ayniyat Saymanları hakkında kat'i olarak karar vermez. Ancak beyannameler (bildirimler) yolu ile reyini bildirir ve ayniyat hesapları hakkında biraz evvel belirttiği veçhile kat'i kararı alâkalı Bakan ittihaz eder, denilmektedir (28).

Bu mevzuda en yakın tarihli Mirimonde'un eserinde de Ayniyat muhasebesinin Sayıştayca kontrolunun esas itibariyle beyannameler vasıtasıyla icra edildiği ve fiilen müessir ve verimli olmaktan uzak bulunduğuna işaret olunmaktadır. Her ne kadar Sayıştayın asıl bakanların yapacağı ayniyat kontrolünü yetersiz bulması halinde, ilgili Bakanlığa bir heyet gönderip durumu mahallinde tetkik ve tahkik ederek, bu heyetin varacağı neticeler üzerinde daire hakkında karar ittihaz edebilmesi de mümkün ise de bu sistemin harp dolayısıyla hâlâ tatbik mevkii bulmadığı kaydedilmektedir (29).

Görülüyor ki, Sayıştayın kaza selâhiyetinin, ayniyat saymanlarına şamil bulunmadığı (eski ve yeni mevzuat muvacehesinde) hemen bütün Fransız müellifleri tarafından kabul edilmektedir. Fakat 4 Nisan 1941 kanununun gayet şümüllü hüküm ve ifadesi karşısında ayniyat saymanları gurubuna ilâveten Sayıştayın kazası dışında kalan nakit saymanlarının da mevcut olup olmadığı hakkında müellifler arasında ihtilâf vardır.

Fransız Sayıştayı üyelerinden André Bisson, "Finances publiques françaises" adlı eserinde (Sy: 259-267), Sayıştayın kazaî yetkisinin bütün nakit saymanlarına şamil bulunduğunu ve bu bakımdan Sayıştayın artık istisnai bir kaza mercii olmaktan çıktığını ifade etmektedir (30).

(26) Trotabas, 1950, Sy: 132. 928 tabı: Sy: 132.

(27) Sarrette (H) Etude sur le contrôle du budget de l'Etat en France, en Angleterre et en Italie, Paris 1902, Sy: 65-66.

(28) Moyé Marcel-Precis de légis. fin. Sy: 371.

(29) Mirimonde, a.g.e. Sy: 311-313.

(30) Blosson, a.g.e. Sy: 261.

Aynı görüşe bu mevzuda Bisson gibi bir otorite olan Mirimonde da esas itibariyle katılmaktadır (31).

Bununla beraber Mirimonde ve Trotabas, Sayıştayın kazasından müstesna tutulan bir kısım nakit muamelelerinin mevcudiyetini ilâve etmektedirler (32).

Bu istisnaları başlıca iki grupta toplamak mümkündür. Birinciler Sayıştayın hem kazasının hem de idarî ve umumî her türlü kontrolünün dışındadırlar. Diğerleri Sayıştayın kazasına tâbi değiller ise de doğrudan doğruya veya bilvasıta mürakabe edilmektedirler. Birinci grupta evvelâ, teşriî meclislerin masraflarını zikretmek gerektir. Kuvvetlerin ayrılığı prensibinin Sayıştayın, Parlamentonun faaliyetine, masraflarını kontrol tarzında dahi olsa müdahalesine mani bulunduğu ileri sürülmektedir (33).

Saniyen, tahsisatı mesture masrafları da, tarifi itibariyle istimal yerleri her türlü kontrolün dışında tutulması gerektiği için, Sayıştayın kazasına tâbi değildir. Bununla beraber bu tahsisatın kullanılmasını kabul ve tasvip eden kararnamenin Sayıştaya ibrazı gerekmektedir.

İkinci grup da Sayıştayın kazasının haricinde kalmakla beraber sair yollarla yine onun dar veya geniş bir kontrolüne tâbi muamele, müessese ve saymanları zikretmek icap eder.

Bu meyanda evvelâ Hazine hizmet ve muameleleri için yapılan masraflar ile bakanlıkların mutemetler vasıtasıyla sarfettikleri ve (deniers ministériels) bakanlık paraları denilen nakitleri kaydetmek gerektir.

1 — Hazine hizmet ve muameleleri masrafları 1823 den beri hususî bir rejime tâbi ve 1851 den beri de özel bir komisyon marifetiyle kontrol edilmekte iken, 3 Ocak 1923 Kararnamesi bu muameleleri denetlemesini Sayıştayın kontrolüne tâbi tutmuştur. Şu kadar ki, Sayıştayın bu işle muvazzaf dairesi Hazine muameleleri dolayısıyla yapılan masrafları kontrol etmekte ise de yargılamaya tâbi tutmamaktadır.

2 — Bakanlık paralarından maksat, saymanlar tarafından sayman olmıyan ve bu paraları avans ve kredi usulleri ile idare ve sarf etmekle mükellef bulunan memurlara verilen nakitlerdir. Hususî usullere tâbi olması itibariyle, bu memurlar da, Sayıştayın kazasının dışında kalmaktadır. Sayıştay bunlar üzerinde ancak itâ amirlerinin hesaplarının tetkiki sırasında idarî bir kontrol icra etmektedir (34).

(31) Mirimonde, a.g.e. Sy: 72-95.

(32) Mirimonde, a.g.e. Sy: 76-77. Trotabas, a.g.e. 10 cu tabı, Sy: 132-133.

(33) Mirimonde, a.g.e. Sy: 77.

(34) Trotabas a.g.e. 1936 tabı, Sy: 132-133. 1947 tabı, Sy: 126-127, 1950 tabı, Sy: 85-135-136.

3 — Bundan başka, üç yıl zarfında normal gelirleri 6 milyon frangı aşmayan komünler ile komün müesseselerinin hesaplarını da Sayıştay doğrudan yargılamayıp ancak Defterdarın bu hususta aldığı kararı, hesap açık olduğu veya alâkalılar talep ettiği takdirde ikinci derecede tetkik etmektedir (35).

4 — Yukarıdakilere ilâveten, sermayesinin yarısından fazlası Devletçe verilen veya Devletten senede 5 milyondan fazla subvansiyon alan müesseseler ile milileştirilen müesseselerin de hususî usullerle Sayıştayın denetlemesine tâbi bulunduğunu ve fakat yargılamanın dışında kaldığını kaydedelim (36 - (37)).

II — FRANSADA SAYIŞTAYIN SAYMAN HESAPLARINI YARGILAMASI USULÜ

A — Hesapların Sayıştaya tevdi ve ilk tetkikler :

Fransada Sayıştayın yargılmasına tâbi bulunan bütün saymanların taallük ettiği devrenin hitamından itibaren 3 ay içinde hesaplarını kendiliklerinden doğrudan Maliye Bakanlığına göndermekle mükellef bulunduğu malûmdur (38). Bu hesaplar Maliye Bakanlığınca da 3 ay zarfında tet-

- (35) 8 Ağustos 1935 kararnamesi, 4 Nisan 1941 Kanunu, madde: 8.
8 Ağustos 1947 Kanunu, Madde: 88-89. 26 Eylül 1948 kanunu. Madde: 75
Trotobas, 1947 Sy: 126. 1950 Sy: 133.
Bisson, a.g.e. Sy: 265 - 266.

- (36) Bu hususta tafsilât için bakınız: Trotobas, a.g.e. Sy: 136-137. (1950 tabı)

- (37) Trotobas eserinin 1947 senesinde basılan 9 cu tabında (Sy: 126 - 127)

Sayıştayın kazasından müstesna olan saymanlar meyanında ikinci sınıf saymanları -comptables subordonnés- da kaydetmektedir. Ona göre, Sayıştayın yargılanmasına tâbi bulunanlar yalnız Merkez veznedarı, Defterdarlar gibi birinci sınıf saymanlar -comptables principaux- dur. İkinci sınıf saymanlar hesaplarını birinci sınıf saymanlara vererek beraetlerini onlardan istihsal etmekle ve binaenaleyh Sayıştayın kazasına tâbi bulunmamaktadırlar. Vakıa ikinci sınıf saymanlar Sayıştayca doğrudan doğruya mahkeme edilmemektedirler. Fakat muameleleri ve hesapları birinci sınıf saymanların hesaplarının içinde Sayıştayca yargılanmaktadırlar. Bu itibarla onun kazasına tâbidirler. Nitekim Sayıştayca birinci sınıf saymanın hesabı hakkında verilecek bir tazmin kararı ikinci sınıf saymanın hesabındaki muamelelerden ileri gelmişse, birinci saymanın bunu ikinciye rücu hakkı vardır. Trotobas'ın kitabının sonuncu (1950) tabında istisnalar meyanında ikinci sınıf saymanı artık zikretmemesi bu görüşü kabul ettiğine hamledilebilir.

(38) Bakınız: Sayman hesaplarının tevdi zamanı, Etüd, Cilt II, 1862 Kararnamesi, Madde: 318 Hesapların vaktinde Sayıştaya tevdiini takiple Sayıştay Savcısı mükelleftir. Geciken saymanlar hakkında da ceza tatabikini Savcı talep eder. 1862 Kararnamesi, Madde: 390.

Jéze, a.g.e. Sy: 332-333. Stourm, a.g.e. 5 ci bası, Sy: 591.

kik edilerek tahkika hazır hale getirildikten sonra, Sayıştaya tevdi edilir. Maliye Bakanının bu tevdi görevi idarî bir mahiyeti haizdir. Yoksa muayyen kazai iddia ve ithamı ihtiva eylememektedir (39).

Hesaplar bu suretle en geç 30 Hazirandan evvel Sayıştaya ulaştırılınca, birinci başkan bunlara ait dosyaları evvelâ daireler arasında taksim eder. Fakat bu taksimle de yetinmiyerek aynı zamanda hesapların raporunu yazacak baş denetçi (conseillers référendaire) veya rapor tanzimi yetkisini haiz denetçileri (auditeur) de tesbit eyler (40). İcabında bir hesabın raporunun tanzimi vazifesi doğrudan doğruya bir üyeye de verilebilir. Geniş bir hesap tetkiki bahis mevzuu olursa, bir üye veya baş denetçinin başkanlığı altında muhtelif denetçiler bu işle vazifelendirilir. Bir hesabın tetkiki ile vazifelendirilenlerin, ilk araştıracakları husus bu incelemeyi yapmalarına mani bir durum olup olmadığıdır. Zira Sayıştay Birinci Reisinin 8 Haziran 1880 tarihli kararına göre Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanununda derpiş olunan hallerde, Sayıştaydaki hâkimlerin de reddi icap eder. Aynı red durumu hesapların muhakemesini yapan üyeler için de bahis mevzuudur. Ancak Sayıştayın muhakeme usulü ahenî ve vicdanî olmadığı için, denetçi ve üyelerin bizzat kendi kendilerini red etmeleri gerekmektedir (42). Eğer reddi mucip bir sebep yoksa denetçi veya üye tetkikata başlar. Raportörün bütün hesapları bizzat tahkik etmesi lâzımdır (42).

Neticede tanzim olunan raporlar dairelere sunulur (43).

B— Denetçilerin tanzim ettikleri raporlar :

Denetçilerin inceledikleri hesaplar üzerinde hazırladıkları raporlar başlıca iki kısmı ihtiva eder (44).

Birinci kısım :

1 — Hesabın istikametine yani doğruluğuna mütealliktir. Bu kısım hesapta bulunan gelir ve gider rakamlarının kat'i olarak tesbitine ve bun-

(39) Jèze, a.g.e. Sy: 353. Trotabas, 1938 Sy: 134; 1947 Sy: 127; 1950 Sayı 133-134.

(40) 1862 Kararnamesi, Madde: 406.

(41) Bu hususta tafsilât için bakınız: Mirimonde, a.g.e. Sy: 124-126.

(42) 1862 kararnamesi, Madde: 407. Bu hususta saymandan her türlü belge ve izahat istemeğe ve icabında mahalline giderek araştırma yapmağa yetkilidir. (4 Nisan 1941 kanun ile deĝişen 1862 kararnamesi, Madde: 409.

(43) Girault, Sy: 305; Allix: Traite 4 cü, Sy: 532; Deroy, Sy: 209. Yeze, a.g.e. Sy: 333; Trotabas, 1947, Sy: 127; Mirimonde, Sy: 123-124.

(44) 1862 Kararnamesi, madde: 408.

lar üzerinde durulması gereken bir cihet olup olmadığının tayinine matuftur. 1862 Kararnamesinin 408 inci maddesinin ifadesine göre "Hesabın istikameti, doğruluğu, raportörün, hesabın her maddesine kabili tatbik görüldüğü ceza ve müeyyideleri" ihtiva eder. Bu itibarla Saymanı ilgilendiren bilhassa bu birinci kısımdır.

2 — Raporun ikinci kısmı, hesapta tesbit olunan gelirlerin neveleri itibariyle ilgili kanunlarla giderlerin de çeşitlerine göre taallük ettiği ödeneklerle mukayesesinden doğan observasyonları ihtiva eder; yani gelirlerin kanunlarla giderlerin ise ödeneklerle olan uygunluk veya aykırılıklarını belirtir (45).

C — DENETÇİ RAPORLARI ÜZERİNDE ÜYELER VE DAİRELERCE YAPILAN TETKİKAT VE MUHAKEME

Denetçinin raporu, müteakiben, dairece tayin olunacak bir üyeye verilir. Bu üye denetçinin raporunu esas olarak alır ve bunun doğruluğunu araştırıp eksiklerini tamamlar. Lüzum görürse bazı noktaları denetçi ile karşılıklı münakaşa eder ve tatmin olmadığı hallerde bu hususlara dair bizzat incelemelerde bulunur. Bu suretle o raporu yeniden tevsik ederek daireye sunar. Bunun üzerine dairede hesabın yargılanması başlar. İlk olarak raportör üye hesap hakkında görüşünü gerekçesi ile birlikte beyan eder. Raportör üyeden sonra, asıl raporu tanzim etmiş bulunan baş denetçi veya denetçi de dinlenir. Bunların vaktiyle ancak istişari reyleri vardı. Halbuki 16 Nisan 1930 tarihli kanundan beri (madde 134) raportör denetçiler daire müzakerelerine, karara müessir rey sahibi olarak iştirak etmektedirler. Raportör olan üye ve denetçiyi takiben, diğer üyeler kıdem sırasıyla mütalâalarını bildirirler ve reylerini verirler. Bunun üzerine tanzim olunan bir karar projesi hükme bağlanır. Başkan bu kararı rapoun kenarına yazar ve tefhim eder. Sayıştay dairelerindeki muhakeme celseleri aleni değildir. Savcılık mensupları dahi dairelerin oturumlarında ancak 17 Haziran 1880 Kararnamesinden beri hazır bulunabilmektedirler (46)

(45) Girault, Sy: 305 - 306; Allix Traité 4 cü tabı Sy: 332-333;
Deroy Sy: 299 Allix Traité 4 cü Sy: 332-333;

Denetçi raporlarına dair daha geniş izahat için bakınız: Mirimonde, a.g.e. Sy: 132 - 134.

(46) Celselerin aleni olmaması kaidesi, hesapları muhakeme ettikleri zaman vilâyet meclislerinde (conseils de prefecture) de caridir. Allix Traite, 4 cü Sy: 333; Deroy, Sy: 299; Girault, Sy: 306. Allix Traité, 6 cı Sy: 414; Bonnet, Sy: 133-134.

Mirimonde, a.g.e. Sy: 134-135; Jeze, Sy: 354.

Kararlar normal olarak Sayıştay dairelerince verilir. Fakat ya hesabın kendisine verildiği daire veyahut Savcılık talep ettiği takdirde, Birinci Başkan hesabı yargılanmak üzere Sayıştay Genel Kuruluna gönderebilir. (4 Nisan 1941 Kanunu, mad. 1). Bu Genel Kurul Sayıştayın bütün dairelerinin birleşmesi ile teşekkül eder (47).

III — SAYIŞTAYIN YARGILAMALARININ SONA ERMESİ

A — Sayıştayın muvakkat ve kat'i kararları :

Fransa'da Sayıştay, hesap hakkında "ikili karar kaidesi" (règle de la double décision) gereğince hüküm verir. Başka bir deyişle, Sayıştay hesap hakkında birisi muvakkat (provisoire) diğeri kesin (définitif) olmak üzere iki karar ittihaz eder.

Muvakkat karar, saymanın gıyabında ve müdafaası alınmadan verilmiş olanıdır. Bu kararı, bir bakıma, Sayıştay saymandan izahat istemek için alır. Muvakkat karar müdafa delillerini temin ve ibraz etmek için saymana tebliğ olunur. Saymanın iki ay zarfında gerekli belge ve izahat sunması lâzımdır (48). Bu iki aylık müddet içinde gerekli belge ve izahatı vermeyen saymanlar hakkında para cezası tatbik edilir. Bazen yeni bir takım müsbet deliller istenilmesi için ikinci bir muvakkat karar alındığı da vakidir.

İstenilen evrak veya izahatın gelmesi veya muayyen zamanı geçmesi üzerine Sayıştay kesin kararını verir. Meselâ bu müddet içinde tahkik edilmiştir. Ve Sayıştay artık hesap hakkında kat'i bir hüküm verebilecektir. Sayıştayın bu ikinci kararı icraî kuvveti haiz hakikî bir mahkeme kararıdır (49) - (50).

(47) Trotabas, 10 cu tab 1950, Sy: 133-134; 1947, Sy: 127-128. Laufenburger, Precis, Tb. III, Budget, Sy: 22.

(48) Sayman tarafından ibrazı icab eden hususlar 3 Şubat 1946 Kararnamesi ile tesbit o'unmuştur. Bulletin legislatif Dalloz. 1946 p. 61.

(49) Allix Traité, 4 cü bası, Sy: 335; Jeze, Sy: 354; Trotabas, 1938.

Allix Traite, 6 cı, Sy: 414; Sy: 134; 1947, Sy: 127, 1950, Sy: 133-134.

Girault, Sy: 307.

(50) Sayıştayın bu iki nevi kararından söz açılmış iken, Fransız yazarları arasında, muvakkat kararın kimin tarafından alınacağı hakkında mevcut bir ayrılığa işaret etmek lâzımdır. Gerçekten, Allix, Girault ve Deroy, a.g.e. lerinde bu muvakkat kararın dairelerce verileceğini kaydetmektedirler. Bu konuda 1862 kararnamesinin değiştiğine dair bir beyanda da bulunmadıklarına göre, üyeler tarafından verilecek muvakkat kararın daire halinde toplanarak alınacağı manasında telâkki ederek iki tarafın görüşlerini yaklaştırmak mümkün olsa gerektir. Nitekim Mirimonde'un eserinden de muvakkat kararın dairece ittihaz edileceği anlaşılmaktadır. Mirimonde, a.g.e. Sy: 137.

B — Fransada Sayıştay kararlarının hukukî neticeleri :

Sayıştay sayman hesaplarını yukarıda izah olunan usul dairesinde yargılıyarak kesin kararını verince her kazaî karr gibi, bu karar da hukukî neticeler hasıl eder. Gerçekten, Yargıç (yani Sayıştay dairesi) hesabın nizami olup olmadığını tesbit edecektir ki bu da onu üç türlü müşahadede bulunmağa sevk edebilir. Ya hesap nizamîdir ve Sayıştay bir beraat kararı (arret de quitus) verir ve bununla sayman idare ettiği nakit hazinesine karşı (gestionunun) zamanı idaresinin beraatini istihsal eder. Veya hesap fazla verecek şekilde gayri nizamîdir; yani sayman aslında olmadığı halde kendisini hazinenin borçlusu kabul ederek tediye bulmuştur. Bu halde Sayıştay saymanı alacaklı (en avance) ilân eder. Veyahut da, nihayet, hesap noksan verecek şekilde gayri nizamîdir; yani sayman kabzettiği veya etmesi lâzım geldiği halde almadığı bütün nakitleri tevsik edememektedir; bu takdirde Sayıştay, saymanı borçlu (en débet) ilân eder. İşte asıl bu son ihtimaldedir ki Sayıştayın kararı saymanın şahsı üzerinde tesir icra edecektir. Zira saymanın borçlu olduğuna dair Sayıştay kararı Maliye Bakanının tavassutu ile, biraz ilerde izah olunacak şerait dahilinde, hazinenin imtiyaz ve ipotekli teminatı altında bulunan saymanın şahsî mesuliyetini tahrik edecektir (51).

Hesap başa baş olduğu vakit beraat kararı verilmesi makuldür. Fakat sayman alacaklı olduğu takdirde Sayıştayın Devleti, saymana avansını iadeye karar vermesi mülâhaza olunabilir ise de tatbikat öyle cereyan etmez. Sayıştay bu halde de sadece saymanın beraatine hükmetmekle iktifa eder. Devleti tediye mahkûm etmek ona düşmez. Fransız telâkkinine göre, saymanın alacaklı olduğu hakkındaki karar Devleti o avansı ödemeğe mahkûm etmek değildir.

Üçüncü ihtimalde, yani saymanın borçlu olması halinde, Sayıştay onu iki aylık kanunî müddet zarfında açığını kapatmağa mahkûm eyler (1862 Kararnamesi, madde: 419) (52).

(51) Trotabas, a.g.e. 1938 tabı Sy: 134.

Trotabas, a.g.e. 1947, 9 cu tabı, Sy: 128.

Trotabas, a.g.e. 1950, 10 cu tabı Sy: 134.

Strourm, a.g.e. 5 ci bası, Sy: 561.

(52) Allix, a.g.e. Traite..., 4 üncü bası, Sy: 333, 6 ncı bası, Sy: 414-415.

Girault, a.g.e. Sy: 307. Mirimonde, a.g.e. 130.

Mirimonde'un, a.g.e. de Sayıştay kararları ve bilhassa saymanın borçlu olduğuna dair olanı etraflı şekilde incelenmiştir. Bakınız: a.g.e. Sy: 135-140-146-155.

C — Sayıştay kararlarının infazı :

Fransada Sayıştayın kesin kararlarının takip ve infazı bizzat kendisine terettüp etmemektedir. Sayıştay kararlarını infaz edecek olan Maliye Bakanındır.

Sayman eğer beraat kararı almış ve saymanlık vazifesinden tamamen ayrılmak üzere bulunmuş ise, malları üzerindeki ipoteğin kaldırılmasını Maliye Bakanı yapacaktır. Saymanın alacaklı olduğu hallerde, avansın tediyesini emredek olan yine odur. Sayman borçlu olduğu ahvalde de, açıkların kapanmasını yine Maliye Bakanı takip edecek ve eğer zimmet, ihtilâs gibi bir suistimal vaki olmuş ise cezaî takibatın açılmasını yine o temin edecektir.

Sayıştay kararları kendiliğinden icrai mahiyette olduğundan dolayı, Maliye Bakanının hesabın açıklı olduğunu beyan eden kararı doğrudan doğruya infaz ettirmesi kâfi gelecektir.

Hazinenin adlı işler memuru (l'agent judiciaire du Trésor) Maliye Bakanlığında Sayıştay ilâmlarının infazını temin ile mükelleftir. Bunun için mütemerrit olan saymanı bütün hukukî yollar ile takip eder ve bu takibatta Hazinenin saymanın malları üzerinde haiz olduğu bütün teminatlarından faydalanır (53).

IV — SAYIŞTAY KARARLARINA KARŞI MÜRACAAT YOLLARI

Fransada Sayıştay kararlarına karşı gidilecek iki nevi kanun yolu vardır. Bunlar sırasıyle, Muhakemenin İadesi (la revision) ve temyizdir (la cassation).

Bu iki müracaat yolunun izahından evvel şu cihetin belirtilmesi lâzımdır ki, Sayıştay esas itibariyle nihai derecede karar verir, yani kararların istinafi yoktur. Bunun manası Sayıştayın kararlarına mevzu teşkil etmiş olan konu ve maddeler üzerinde, yeni bir hüküm vermkle mükellef hiç bir mahkeme yoktur. Sadece Sayıştaya verilmiş olan karara karşı iadeyi muhakeme ve temyiz yollarına gidilmesi mümkündür ki bu takdirde de nihai kararı yine Sayıştay verecektir.

A — Muhakemenin iadesi :

Bu müracaat yolu ancak Sayıştayın kesin kararlarına karşı yapılabilir.

(53) Allix, a.g.e. Traite, 4 cü bası Sy: 333-334; 6 cı bası 415.
Girault, a.g.e. Sy: 307.
Stourm, a.g.e. 5 inci bası, Sy: 561-591.
Jèze, a.g.e. Sy: 354.

lir. İadeyi muhakeme talebi hiç bir müddetle mukayyet değildir. Muhakemenin iadesinin ne gibi hallerde istenebileceği ve kimlerin bu talepte bulunabileceği 1862 Kararnamesinin 420 nci maddesinde tayin edilmiştir.

Muhakemenin iadesini evvelâ sayman istiyebilecektir Bunun için saymanın Sayıştayın kararından sonra hesabın takviyesine yarıyacak yeni bir isbat edici evrak veya delil bulmuş olması lâzımdır.

İkinci olarak, muhakemenin iadesi sayman aleyhine istenebilir. Bunu yapabilecek olan ya resen veya alâkalı idarenin talebi üzerine Sayıştay Savcısıdır. Savcı bu talebini, diğer hesapların tahkiki üzerine, saymanın hatasının, ihmalinin veya yanlış veya mükerrer istimalinin anlaşılması hallerinde yapar (54).

Muhakemenin iadesi talebinin kabulü üzerine, hesap vaktiyle, ilk kararı vermiş olan Sayıştay dairesinde yargılanırdı (55). Fakat halen muhakemenin iadesi yolu ile hesabı yeniden yargılayacak olan Sayıştayın Genel Kuruludur. Muhakemenin iadesi talebi üzerine meseleyi tetkik eden Sayıştay Genel Kurulu evvelâ hazırlık mahiyetinde olarak "hesabın iadeyi muhakemeye amade hale konulması "mise en etat de revision" adlı muvakkat bir karar alır. Onu takiben işin esasına dair kat'i kararını ittihaz eder (56).

B — Temyiz :

Sayıştay kararlarına karşı temyiz yoluna gidilmesi de ancak kanunun veya usulün ihlâli hallerinde olabilecektir.

Fransada Sayıştayın da tamamen bir idarî mahkeme telâkki edilmesi sebebiyle, kararlarının temyizi Danıştay nezdinde ve iki aylık bir müddet içinde yapılabilecektir. Temyiz talebinde bulunmaya yetkili olanlar da sırasıyla sayman, Sayıştay Savcısı veya ilgili dairesidir. Danıştay kararını ancak kanuna veya usule aykırılık olduğu takdirde bozabilir. Fakat meselenin esasına dair nihâf olarak karar vermez. Sayıştayın ilk defaki kararı veren dairesinden başka bir dairesine iade etmekle iktifa eder (57). Ancak bu yeni daire, daha ilk bozma halinde dahi, Danıştayın bozma ka-

(54) Allix, a.g.e. Traite, 4 cü bası Sy: 334, 6 cı bası Sy: 415.
Girault, a.g.e. Sy: 307 - 308.

(55) Jêze, a.g.e. Sy: 335.
Trotabas, a.g.e. 1938 Sy: 134-135

(56) Trotabas 1947 Sy: 128; 1950 10 cu bası Sy: 135.
Laufenburger Precis, Budget 1946 Sy: 22, Mirimonde, a.g.e. Sy: 245-260.

(57) 1862 Kararnamesi, Madde: 423-425; 13 Nisan 1900 Kanunu, Mad: 24.

rarında gösterilen istikamette karar vermek zorundadır. Başka bir deyişle, Sayıştayın eski kararında ısrar hakkı yoktur (58).

*C — Saymanın Maliye Bakanından tebriyesini istiyebilmesi.
(Demande en décharge) :*

Fransada Sayıştay kararlarının esas itibariyle hesaba raci olup ancak dolayısıyla yani Maliye Bakanı eli ile icrası sırasında saymana tesir ettiği, yukardaki izahlarda belirtilmiştir. Bunun gibi Sayıştay kararlarına karşı temyiz ve iadeyi muhakeme yollarına gidilmesi de yine tesirini hesaba raci olan asıl kararda bir değişiklik husule getirmeden de değiştirmek ve izale etmek imkânı vardır. Bu imkân işte, Maliye Bakanından tebriyesini istiyebilmesi yoludur.

Demistik ki Sayıştay hesabın muhakemesini yapar ve kararını verirken hesabın sırf maddî ve objektif doğruluğu ve hataları üzerinde durur. Hesaptaki hata ve noksanın subjektif sebeplerini ve saymanın sorununun gerekip gerekmediğini tayin edecek olan, Sayıştay değil Maliye Bakanıdır.

İşte, saymanın Maliye Bakanına yaptığı bu talep, sorumluluğunun uzatılması veya tamamen kalkması gerekip gerekmediğinin tetkikini icap ettirir bir kanun yoludur (59).

Meselâ muhafazasındaki para ve kıymetin, mücbir sebep (force majeure) dolayısıyla sirkat veya kayıp olması ikinci sınıf bir saymana ait açığı o saymanın ödememiş bulunması, bu nevi ahvaldendir.

Saymanın bu kanunî talebini Maliye Bakanı tecviz etmezse, sayman Danıştaya baş vurup dava açabilir. Danıştay bu talebi istinafen (en appel) tetkik eder saymanın sorumluluğuna veya tebriyesine karar verir.

Bu kanunî yolun dışında, yani 1862 Kararnamesinde sayılan haller mevcut bulunmasa dahi, sayman Maliye Bakanından, (recours gracieux) cemilekâr bir talep şeklinde borcundan kısmen affını istiyebilir. Burada artık saymanın talebi kanunî bir mesnede değil, fakat fiilî bazı sebeplere ve hak ve nasafete dayanmaktadır.

- (58) Allix, a.g.e. Traité 4 cü tabı Sy: 334, 6 cı tabı Sy: 415.
Trotabas, a.g.e. 1938 Sy: 134-135; 1947 Sy: 128; 1950 Sy: 135.
Girault, a.g.e. Sy: 308-309, Deroy, a.g.e. Sy: 300.
Laufenburger, Precis, Budget 1946 Sy: 22 Tafsîlât için bakınız.

- (59) 1862 Kararnamesi, Madde 21, 329, 351, 1862 Kararnamesi saymanın sorununun azalması veya kalkmasını icabettiren halleri tâdat etmiştir.
Jêze, a.g.e. Sy: 358.

Her iki halde de, yani ister kanunî sebebe istinaden borçtan tebriyesine karar verilmiş, ister hak ve nasafete istinaden borçtan kısmen affedilmesi şıkında olsun saymanın hesabındaki açıktan mütevellit borcundan kurtulabilmesi için, Sayıştayca karara bağlanmış olan bu açığın tesviye edilmiş olması lâzımdır. İşte bunun içindir ki Fransada Maliye Bakanlığının bütçesinde kuvvei mücbire neticesi hasıl olan sorumluluğun tesviyesine mahsus ödenek adlı özel bir bölüm mevcuttur. Sayıştayca tesbit olunan ve fakat saymanın sorumlu bulunmadığına Maliye Bakanınca karar verilen hesap açıkları bu bölümden, Bakanın isdar edeceği bir emir ile tesviye olunacaktır.

Bu suretle de, hem prensipler tatmin olunmakta, hem de saymanın hesabındaki açık, bütçenin bu bölümünden, ödenerek kapatılmaktadır (60).

Buraya kadar verilen izahlarla, Fransada Sayıştayın bütçe üzerinde daha ziyade sayman muameleleri zaviyesinden ifa ettiği kazaî kontrol ana hatları itibariyle incelenmiş bulunmaktadır. Vazifesinin en mühim kısmını ve diğer faaliyetlerinin mesnedini bu kazaî mürakabe teşkil etmekle beraber, Fransada Sayıştayın daha çok idarî bir karakter arzeden faaliyetleridir ki ona ita âmirlerinin muamelelerini de denetlemek ve Parlâmentonun yaptığı nihai bütçe kontrolünü hazırlamak imkânını vermektedir. Bu hususlar müteakip yazımızda, Türk Sayıştayının aynı mahiyetteki faaliyetleri ile birlikte incelenecektir.

(60) Deroy, a.g.e. Sy: 301, Allix, a.g.e. Traité 4 cü tabı, Sy: 336 6 cı tabı Sy: 417
Jèze, a.g.e. Sy: 358.